

Nova crida a tenir cura de la casa comuna

Comentari sobre l'exhortació apostòlica *Laudate Deum*

Sílvia Albareda Tiana¹

El quatre d'octubre de 2023, aniversari de Sant Francesc d'Assís, i a les portes de la COP 28, la Conferència de les Parts de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic², celebrada a Dubai del 30 de novembre al 12 de desembre de 2023, el Papa Francesc va publicar l'exhortació apostòlica Laudate Deum (LD).

En aquest document, el Papa fa realment una exhortació sobre la responsabilitat de fer front al canvi climàtic, prenent decisions efectives seguint els acords internacionals i suggerint canvis culturals que es poden fer a l'àmbit familiar. Fa una crida a l'acció urgent, concreta i obligatòria per mitigar els impactes negatius del canvi climàtic.³

El sant Pare insisteix en la urgència de l'emergència climàtica, perquè afirma que no és una qüestió únicament ecològica, ni tampoc ideològica o secundària⁴, sinó que gosa declarar que és un pecat estructural⁵ de la societat actual.

Des de la publicació de la *Laudato si'* (LS) el 24 de maig de 2015⁶, uns mesos abans de la COP 21 a París⁷, en la qual Francesc va parlar de la cura de la casa comuna d'una forma àmplia i profunda i va convidar a un canvi de comportament cap a conductes més austeres i més solidàries, fonamentades en l'evangeli de la creació, sembla, segons ell mateix comenta, que no s'han produït prou reaccions⁸. Afirmar que l'actual crisi climàtica és un problema humà i social⁹, íntimament relacionat amb la dignitat de la vida humana, que repercuteix de forma negativa en els més pobres¹⁰. Segons el document *Els impactes del canvi climàtic en els drets humans*, publicat per l'Institut de Drets Humans de Catalunya, s'estima que “per al 2050, més de 250.000 persones moriran cada any –més de la meitat a l'Àfrica– a causa de la calor, la desnutrició, la malària i les malalties diarreiques per culpa del canvi climàtic.”¹¹

Escepticisme paralitzant, resistències o burles

Però què passa amb l'escalfament atmosfèric global? Tenim evidències empíriques que des de 1880 fins a l'actualitat hi ha hagut un augment d'1,2 °C la temperatura atmosfèrica global¹² i això no ho pot negar ningú. Potser el

que passa és que els escenaris de futur catastrofistes ens estan paralitzant i la ciutadania s'allibera de responsabilitats perquè veu que el problema de canvi climàtic és tan gran i global que els individus particulars i les petites comunitats no hi poden fer res. El que es qüestiona és si les causes d'aquest augment de temperatura a l'atmosfera són només naturals, o són també d'origen humà. En els Informes periòdics que publica l'IPCC¹³ (Grup Intergovernamental d'experts sobre el canvi climàtic, en les seves inicials en anglès), s'afirma que les activitats humanes són les causants de l'augment de temperatura i la majoria de científics del món abonen aquesta visió. Només hi ha una petita minoria de científics que ho neguen i insisteixen que

el clima ha canviat moltes vegades al llarg de la història¹⁴. El canvi climàtic i les seves causes és un tema que no deixa indiferent a ningú perquè al darrere hi ha molts interessos econòmics. Aconseguir que el 2050 sigui neutre de carboni suposa deixar de consumir combustibles fòssils i passar a consumir energia de fonts renovables. Aquesta qüestió clau és la que s'ha estat debatent a la COP 28 a Dubai. Els avenços d'aquesta cimera, que sembla rellevant després de la COP 21 a París al 2015, és que la temperatura no arribi a augmentar 2 °C i que hi hagi un compromís ferm per part dels països signants, per no augmentar més d'1,5 °C la temperatura atmosfèrica global mitjançant la reducció de gasos d'efecte hivernacle. Aquest és l'objectiu prioritari i les emissions de gasos d'efecte hivernacle passen a ser un indicador mesurable, en línia amb el que recomana el Papa Francesc de cercar formes vinculants de transició energètica a través d'accions eficients, obligatòries i monitoritzables.¹⁵

Al sisè informe sobre la crisi climàtica, publicat l'abril de 2022, pel Grup Intergovernamental d'experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC)¹⁶, s'afirma que, tot i que les emissions de gasos d'efecte hivernacle d'origen antropogènic continuen en alça, si els països compleixen amb allò acordat a les cimeres climàtiques, es podria frenar l'augment de temperatura global i no arribar a un augment de 2 °C de mitjana. L'escalfament global està provocant la pujada del nivell del mar, l'acidificació dels oceans, tempestes tropicals més intenses i més freqüents, huracans i sequeres extremes, de manera que suposa destrucció d'ecosistemes i augment de misèria humana. La meitat de la vida del planeta es troba en "risc elevat" per la crisi climàtica, i afecta més els països més pobres, que són els menys causants de l'escalfament global.

Davant de la situació d'emergència climàtica en els acords de la COP 28 es reconeix la necessitat de limitar l'escalfament a 1,5 °C i reduir al 100% les emissions de gasos d'efecte hivernacle (GEH) al 2050. Per fer front a aquest repte tan ambiciós, calen normatives legals i mesures científicotècniques per part dels governs i les administracions, però aquestes són insuficients si no hi ha unes "motivacions adequades"¹⁷.

El papa Francesc mostra en la LD, com també ho va fer amb la LS, que moltes persones, entre les quals hi ha catòlics, es mostren escèptiques davant dels missatges d'emergència climàtica o fins i tot es burlen dels escenaris de futur que es presenten¹⁸. Què està passant? Hi ha catòlics que no volen responsabilitzar-se de la cura de la casa comuna? O és més aviat que el canvi climàtic s'ha polititzat o fins i tot pot tenir un caire ideològic? La ciutadania només accepta el que es diu depenent de qui ho diu. Potser com que el canvi climàtic no produeix morts directes com ho ha fet la pandèmia de la COVID-19, la gent no es decideix a canviar d'hàbits cap a conductes menys consumistes. Es veu el problema, però potser és veu massa lluny i s'està cansat de tants missatges alarmistes, considerant alhora que les petites accions que pot fer la ciutadania són irrellevants.

El papa Francesc en la LD com també ho va fer en la LS fa una crida a la responsabilitat dels governs i a prendre acords multilaterals entre els estats¹⁹ per fer front al canvi climàtic, però a l'hora desenvolupar una cultura ecològica des de l'àmbit familiar i local a través de petits gestos com reciclar, consumir amb prudència, que quantitativament semblen irrellevants, però suposen una transformació cultural²⁰ i una conversió ecològica comunitària. "La conversió ecològica que es requereix per crear un dinamisme de canvi durador és també una conversió comunitària."²¹

La situació de crisi climàtica suposa una crida i una oportunitat a la responsabilitat ètica personal i col·lectiva.

Prioritzar l'ètica i el bé comú sobre els interessos particulars

El sant Pare fa una crida a la capacitat que té l'ésser humà de transcendir els seus interessos particulars i pensar en gran²². En el subtítol de la *Laudato si'* (Lloat sigueu) ja ens convidava a la *cura de la casa comuna*. No és el mateix pensar que tots els éssers humans vivim en el mateix planeta, a considerar que el planeta és la casa comuna, la llar que compartim i que tots formem part d'una gran família humana. Sentir el planeta com a la casa pròpia ens involucra d'una manera molt més directa.

Quan el Papa, seguint els seus predecessors Joan Pau II i Benet XVI, ens convida a la conversió ecològica, ens està convidant a un canvi de visió i de conducta. En definitiva, a un canvi de paradigma. Sortir d'una visió miop i

reduccionista, que no és capaç d'analitzar les conseqüències de les accions i passar a una visió global i planetària. Cal sentir el planeta com a casa nostra i considerar la repercussió que el nostre consum i les nostres decisions li poden fer.

És fonamental desenvolupar una sensibilitat amb els problemes dels més febles²³, així com ser sensible amb els problemes ambientals, però no és suficient. Fa falta compromís i canvi d'hàbits, fer un consum més sobri, perquè es reconeix el valor absolut de cada persona i es desenvolupa un comportament més sostenible -menys consumista- perquè darrere del consum dels bens quotidians com l'aigua, l'energia, els aliments, la roba o els dispositius electrònics es veuen persones. En la Laudato si', el papa Francesc alertava que hi ha persones que, tot i tenir raons per fonamentar un comportament sostenible, perquè han rebut una educació ambiental a la seva infància o joventut, no són capaços de posar-ho per obra perquè han crescut en un ambient molt consumista²⁴. Manquen les virtuts que fan possible portar els convenciments i valors adquirits a la pràctica de la seva vida quotidiana. No n'hi ha prou de ser sensibles, cal també estar compromesos amb la cura de la casa comuna i viure de manera coherent.

D'altra banda, adverteix el Papa, és ingenu pensar que els problemes ambientals se solucionarien amb un control més gran de la natalitat²⁵ quan en realitat no s'està abordant l'arrel del problema d'un consumisme sense ètica.

L'ésser humà s'ha erigit com a propietari del planeta, usant i abusant dels recursos, sense considerar o sense importar-li les conseqüències del seu comportament dominador. No és una tasca fàcil desenvolupar hàbits sostenibles i saludables, en una societat materialista i còmoda, en la qual els ciutadans estem abocats a consumir contínuament i d'una manera immediata, pensant que millora la nostra qualitat de vida o ens fa més feliços. No sempre és fàcil, perquè sovint no es perceben les interconnexions entre allò que consumim individualment o col·lectivament en energia, bens i serveis, alimentació i allotjament i les conseqüències socials o de deteriorament ecològic que suposen. Francesc ja va insistir en diferents moments de la LS que tot està interconnectat²⁶. La globalització possibilita consumir productes com roba, dispositius electrònics, etc., en llocs allunyats d'on s'han extret les matèries primeres i s'han elaborat, cosa que dificulta conèixer la traçabilitat del producte i el seu veritable impacte social i ambiental. No es perceben les interdependències entre els problemes ambientals i socials, ni allò que és més preocupant, entre aquests i la pròpia conducta personal. Aquesta manca de transparència o visibilitat pot dificultar prendre decisions, però no disculparia el fet de qüestionar-se sobre la repercussió ètica de les accions pròpies. No es té en compte que el consum té implicacions morals²⁷. Contribuir al bé comú, suposa comprar o consumir el mínim imprescindible i fer-ho pensant a deixar la mínima petjada ecològica.

Compromís que neix de la pròpia fe

Al cristianisme hi ha profundes raons teològiques per tenir un comportament sostenible perquè els cristians saben que el món és bo perquè és creació i està confiat a l'ésser humà per a la seva custòdia (cf. Gn 1, 26-30). Alhora, la Doctrina Social de l'Església recorda el valor absolut de cada persona humana i el destí universal dels béns. En les últimes dècades l'Església Catòlica està prenent consciència de la greu responsabilitat de cuidar el planeta "la nostra casa comuna". Des que Sant Joan Pau II, Benet XVI²⁸ i en l'actualitat el papa Francesc han recordat els principis de Doctrina Social de la l'Església al voltant del deure ètic de tenir cura del planeta i desenvolupar un comportament sobri i solidari.

Tenir cura de la creació suposa, en un context de crisi climàtica i ecològica, ser conscient que vivim en un entorn amb recursos limitats, i molts deteriorats, que han de satisfer les necessitats bàsiques de les persones en el moment actual i en el futur. Per tant, els cristians, com a ciutadans responsables, hem de cuidar els recursos naturals que consumim directament o indirectament, tant perquè en descobrim el valor ontològic en si mateixos, com perquè en compreguem el valor com a béns comuns a tota la humanitat present i futura.

Potser molts cristians no són conscients, o no volen ser-ho, que estan contribuint al canvi climàtic, perquè pensen que el seu comportament quotidià té un impacte insignificant en el planeta, en comparació al que fan països molt contaminants com la Xina o els Estats Units.

En la LD el Papa recorda, com ja ho va mostrar en la LS, que la causa de la crisi socioambiental o més concretament crisi climàtica, és el paradigma tecnocràtic actual, que porta a pensar que la tècnica té un poder il·limitat: "La intel·ligència artificial i les darreres novetats tecnològiques parteixen de la idea d'un ésser humà sense cap límit, les capacitats i possibilitats del qual podrien ser ampliades fins a l'infinit gràcies a la tecnologia. Així, el paradigma tecnocràtic es retroalimenta monstruosament."²⁹ S'associa el progrés al creixement econòmic i tecnològic.

El problema de fons és que la persona humana no admet límits, no reconeix lleis naturals i en definitiva al no saber-se criatura, passa de veure la realitat natural com un "do" o un regal a un "esclau" al seu servei: "Tot allò que existeix deixa de ser un do que s'agraeix, es valora i es cuida, i es converteix en un esclau, en víctima de qualsevol caprici de la ment humana i les seves capacitats."³⁰

Cal repensar l'ús del poder, quin és el seu sentit i quins en són els límits³¹. És veritat que la humanitat ha progressat moltíssim tecnològicament en els

últims anys, però alhora som conscients que la tècnica sense ètica és molt perillosa i pot arribar a ser molt destructora.

Sant Joan Pau II va encunyar l'expressió “conversió” ecològica al missatge per a la Jornada Mundial de la Pau de 1990: *Pau amb Déu creador. Pau amb tota la creació*³² on presentava el deure moral de la sostenibilitat, plantejant el “pecat ecològic” com una ofensa a Déu i a tota la creació. Per ser constructors de la pau cal assumir responsabilitats, reconèixer el pecat i convertir-se: demanar perdó i canviar de conducta. Al cap de 20 anys d'aquest paradigmàtic missatge, el seu successor Benet XVI va tornar a dedicar el missatge de la pau al deure moral de tenir un comportament sostenible.³³

En la LD el papa Francesc recull que “els bisbes africans van afirmar que el canvi climàtic posa de manifest «un impactant exemple de pecat estructural»”.³⁴

A la Laudato si', Francesc, després d'analitzar les causes de la crisi socioambiental, proposa passar a l'acció a través de la conversió ecològica, però per què no és fàcil advertir que cal convertir-se i quins són els impediments o barreres que dificulten la conversió ecològica? Les múltiples dificultats que impedeixen tenir una espiritualitat ecològica poden agrupar-se en dificultats de visió, de tenir en compte la dignitat de cada persona i les interconnexions entre els diferents àmbits i dificultats de comportament.

En l'intent de buscar solucions per resoldre les exigències de la salut ecològica del planeta i els problemes que hi estan vinculats, com són la pèrdua dels recursos naturals i l'accés sostenible a l'aigua potable, sembla evident que no es poden aconseguir des de les categories existents de poder o des del pragmatisme tecnològic. Com a alternativa es poden suggerir perspectives humanístiques que siguin capaces de cuidar i conservar l'ambient natural (ecologia natural), alhora que promouen i cuiden un ambient que promocióni un desenvolupament humà integral (ecologia humana i ecologia social).

Els ensenyaments socials de l'Església fan aquest esforç humanístic de presentar orientacions ètiques capaces d'harmonitzar simultàniament el desenvolupament humà integral i la sostenibilitat ambiental.

Contribuir a la creació d'una nova cultura de la cura

Sabem que el veritable benestar no depèn de la contínua acumulació de recursos, sinó de desenvolupar una vida plena i per això des de l'educació cal desenvolupar els valors que ajuden a tenir cura del planeta, que és tenir cura de les persones i dels recursos. Al final de la LD Francesc fa referència a la transcendència dels hàbits que es desenvolupen en l'àmbit familiar per

contaminar menys, reduir deixalles o consumir amb prudència, que van creant una nova cultura (Cfr. LD, 71) El que és important no és tant pel canvi quantitatiu del que s'aconsegueix a curt termini, sinó pel qualitatiu en tant que es contribueix a un canvi cultural, cap una cultura de la cura, amb més austeritat i menys consumisme. "...no hi ha canvis duradors sense canvis culturals, sense una maduració en la forma de vida i en les conviccions de les societats, i no hi ha canvis culturals sense canvis en les persones."³⁵

Es tracta de presentar la sostenibilitat com a virtut. El comportament sostenible virtuós implica el desplegament de valors i actituds als quals també es va fer referència en la LS. Es comentava com per a la conversió ecològica cal un canvi mentalitat i això suposa una nova mirada, una visió més sistèmica que adverteix les interdependències. És saber mirar la realitat com a creació i per tant com a do i regal. Per descobrir el que a la realitat hi ha, i no el que volem que hi hagi s'ha de treballar la contemplació i el respecte³⁶. En definitiva, és una visió més planetària, més respectuosa i més agraïda.

¹ Professora Titular. Directora de Cooperació i Desenvolupament Sostenible. Universitat Internacional de Catalunya

² <https://www.cop28.com/en/>

³ Cfr. Plataforma d'Acció Laudato si que depèn del Dicasteri de Desenvolupament Humà Integral: <https://laudatosi.actionplatform.org/an-ethical-voice-in-climate-negotiations/>

⁴ LD, 3

⁵ LD, 3

⁶ https://www.vatican.va/content/francesco/es/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html

⁷ <https://www.un.org/es/climatechange/paris-agreement>

⁸ LD, 1

⁹ LD, 58 i 3

¹⁰ LD, 53

¹¹ Institut de Drets Humans de Catalunya (IDHC). Aylwin, Betroni i Castilla (2023). *Impactes del canvi climàtic en els drets humans*, p. 19: <https://www.idhc.org/ca/publicacions/impactes-del-canvi-climatic-en-els-drets-humans.php>

¹² <https://data.giss.nasa.gov/gistemp/>

¹³ IPCC, 2023: Sections. In: Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, pp. 35-115, doi: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647

¹⁴ <https://www.icog.es/TyT/index.php/2022/11/la-geologia-versus-el-dogma-climatico-la-parte/>

¹⁵ LD, 54

¹⁶ <https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar6/>

¹⁷ LS, 211

¹⁸ LD, 13

¹⁹ LD, 34

²⁰ LD, 71

²¹ LS, 219

²² LD, 54

²³ LD, 39

²⁴ LS, 209

²⁵ LS, 50 i LD, 9

²⁶ LS, 16, 117, 138, 220 i 240

²⁷ LS, 206 i Benet XVI, *Caritas in veritate*, 2009, n. 66

²⁸ Cfr. especialment les encíclicues de sant Joan Pau II (*Redemptor hominis*, 1979, n. 8; *Sollicitudo rei socialis*, 1987, nn. 28, 30 i 37; *Centesimus annus*, 1991, nn. 36-39; *Evangelium vitae*, 1995, nn. 22, 44 i 98) així com l'encíclica de Benet XVI *Caritas in veritate*, 2009, nn. 43-52

²⁹ LD, 21

³⁰ LD, 22

³¹ LD, 28

³² https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/es/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_19891208_xxiii-world-day-for-peace.html

³³ https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/es/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20091208_xliiii-world-day-peace.html

³⁴ LD, 3

³⁵ LD, 70

³⁶ LS, 127